

Színek és évek

Keresztes Zsuzsa kiállítása a DAB Klubban

Nem új számomra Keresztes Zsuzsa különleges képi világa – legalább másfél évtizeddel ezelőtt találkoztam először a műveivel. Mégis minden egyes alkotása az újdonság élményét adja, s régebbi képeire is naponta rá lehet csodálkozni. Mindig föl lehet fedezni egy apróságot, egy árnyalatot, valami kibontakozó rejtélyt. A kompozíció mozgásának, *nézőbe hatolásának* olyan irányait és erővonalait, amit korábban nem vettünk észre.

Elsősorban persze azért, mert mi magunk is folyton változunk. Az állandónak vélt műalkotás *„ránk szabott jelentése”* is velünk együtt változik. Illetve azért, mert munkájának tárgyi anyaga, a textilhulladék olyan *„élő anyag”*, amely folyamatosan a felejtés ellen sikolt. A fölösleg-létet megtöltve értelemmel, szellemmel, lélekkel, az egzisztenciális öröm elérése vagy kibontása felé törekszik. A pillanat mágiájában képes az újraravázslásra.

Megtiszteltetésnek vettem, hogy bemutatkozása mellé, alkotói ars poeticája részeként korábban tőlem is választott egy idézetet: A képet ugyan színből, anyagból, de mindenekelőtt teremtő lélekből lehet létrehozni, a kompozíció a szellem intuícióit és útmutatásait követi: a művet akár textilből, hulladékból, rongyból is lehet építeni. Saját anyagszerűsége van, színe és faktúrája, alakítható, ragasztható, gyűrhető és vágható. Alkalmas rá, hogy általa és benne fizikai valóságában is megjelenjék az alkotóban megszületett látvány, bemutasson

egy esztétikai minőséget, hordozzon egy „üzenetet”, ott legyenek benne a vizuális műalkotás karakterjegyei.

Keresztes Zsuzsa honlapján számos dokumentum, videó és cikk olvasható az elmúlt több mint másfél évtizedből, s közülük az egyik legfrappánsabb Feledy Balázs művészettörténész rövid reflexiója a *Demokrata* c. hetilap egy 2017. októberi számából, „*A rongy apoteózisa*” címmel, melyet Feledy a „*Teremtett világ*” c. kiállítás apropóján írt. A recenzens hangsúlyozza a „rongy-képezés” munkájában is fontos rajzi előtanulmányok szerepét. S tegyük hozzá: Keresztes Zsuzsánál a grafika is autonóm értékű kifejezőmód, ennek példáival, az érzékeny és finom vonalkultúrával rögzített emléklenyomatokkal a 2014-es DOTE-tárlat alkalmával is találkozhattunk. S a klasszikus kompozíciós műveltséget is kell emelni, a reneszánsz perspektíva szabályainak követését – általa „intenzív térhatások befolyása alá kerülünk”. A derűs képi világ (a pillanat öröme, az impresszió ellenére is) alkalmas a mélyebb gondolatok megfogalmazására; a zenei társításokra; Hamvas Béla filozofikus párhuzamainak újragondolására (az őszi szőlőtájak révén a „*bor filozófiája*” érzéki allegóriáinak kitágítására); vagy a mostani tárlat *Színek és évek* idézetével, Kaffka Margit impulzív prózájának képbe formálására.

Alkotómódszerének leírása több forrásból is hozzáférhető, de mivel rendszerint érdeklődünk a „*műhelytitkok*” iránt, fölidézek néhány részletet belőle.

A közvetlen élmény képét rajzolja a művész az egy vagy több színnel leragasztott-alapozott farostrá (a kosaraiban, ládáiban, zacskóiban színenként tárolja a tiszta rongyokat). A falfelületekhez csíkokra vágja az anyagot (több árnyalatot tesz egymás mellé – a fehérnek látszó fal is többféle fehér: kopot-

tas, mállott, öreg –, így játékosabb, festőibb a kép). A kőfel-színhez formátlan és gömbölyített, apró, többszínű anyagot választ. Azt szeretné, hogy a mű minél puhább legyen (érzé-keltetni tudja a levegőt, a fényt, az anyagszerűséget és légi-ességet; be tudja mutatni a tárgyi és természeti elemek egy-máshoz való viszonyát is), ezért a csíkokra vágott anyagot előre festett gézdarabokkal „lányítja”. Ritka szövésű anyag-ból szálakat tépve, fűnek, ágnek, formátlan darabokkal lom-boknak ad életet. Egyik minta itt még levélnek tűnik, amott már kő és kéreg; az eresz fabordázata ugyanaz az anyag a régi háznál, kerti terasznál, mint amelyikből a hegedű teste is megformálódik Keresztes Zsuzsa egy tavaszi, a karantén alatt rendezett virtuális pályázati kiállítás díjnyertes képén.

A látvány folyamatosan alakul, változik az előzetesen elgon-dolt rajzhoz képest: a kompozíció önmagát is teremti. (A festő visszatörli, átfesti a felületet, Keresztes Zsuzsa „visz-szatépi” vagy új réteget, másik anyagot használ). A téma és hangulat tükrében az arányok is átrendeződnek, miközben a művész elsősorban illúziót szeretne teremteni. A festő mint-egy „lefényképezi” azt a látványt, melyet a képen a saját lel-kületéhez formál, a „rongy-képező” pedig ezzel a sajátos kol-lázssal hozza létre az illúziót.

Radnóti Miklós Kaffka Margit prózaművészetéről írta a dok-tori disszertációját (a magyar irodalomban először Radnóti foglalkozott módszeresen az író- és költőnőkkel) – a lélek és a forma fejlődését vizsgálta monográfiája. *Kaffka Margit mű-vészi világa* az 1934-es Radnóti-tanulmány idején a lezárt életművek közé tartozott: Kaffka 1918-ban halt meg. Előtte nem méltatta senki igazán; s Radnóti a saját művészi prob-lémáira is választ kaphatott az életmű elemzése során. Pl.

arra, hogy Kaffka írása (szépprózája, szabadverse) nem csupán önkifejezés, de öngazolás is. A monográfia középponti helyére került a részben Schöpflin Aladártól átvett *asszonyiség* gondolata, viszont még fontosabb az, amit a nyelv erejéről és a nyelven kívüli valóságok kifejezéséről olvashatunk – a művészi nyelv önértelmező szerepéről.

Nem adok irodalomtudományi párhuzamokra épített értelmezést, ám Keresztes Zsuzsa téma (és cím-) választása tudatosan vállalja a Kaffka Margittal való rokonságot. Radnóti megállapítása szerint a prózája elveti a társadalomábrázolás szociológiai jellegét – a „megfigyelt társadalom” helyett a műalkotás maga teremti meg az új közösséget. Kaffkánál az írás vallomás, kifejezni kívánt tartalma önmaga, a forma és a reprezentált Én közös kompozícióját az élmény adja meg. A *Színek és évek* nem a színről és az időről szól ezért, hanem a megélt idő (festői és akusztikai) élményeibe foglalt egzisztenciális kiterjedéséről.

Ennek tükrében: Keresztes Zsuzsa is a „megélt idő” árnyalatait, anyagszerűvé, szinte zeneileg megszólaltatható „kiterjedését”, áramlását, nekilendüléseit-megállapódásait fogalmazza képpé. Az őszi lépcsős sétány – noha melankolikus a hangulat – fölfelé vezet. Az elhagyott, régi kert rozsdaháló csipke-kapuját tavaszi lombok és virágok pompázzák körül. Az elfelejtés mögött mindig fölsejlik a Gondviselő erő. A ciklus nem illusztráció, inkább önreprezentáció. Kifejezi a természet „asszonyi” (felnevelő és befogadó) voltát, a schuberti áhítatot, a halálfélelmet, tavaszköszöntést, az anyagból visszaváltozó szellem örömkereső – és az „úton-lévők” harmóniavágyó, megismerő elhatározásait.

A kapun túl...

A kapun túl – és a kapun innen is te vagy.
Meghasonlott ez az állapot.
Nem tudod, hogy éppen megjöttél
vagy elmenni készülsz.

Átváltozol a Kapuvá.

Az átváltozás mindig valamilyen „szín-játék”. Egy eldugott kis szögletben fedezzük föl a négy képből álló kompozíciót, a *Szín-játékot*. A repetitív (ismétlő) variációban, miként a népköltészetünkben is rejlő zeneiség kompozíciós és intellektuális szimbóluma lehet a mű. Az alapbeállítás, a szituációs keret ugyanaz: két árnyalak (talán egy férfi és egy nő), illetve az árnyékok árnyéka folytat párbeszédet egymással. Mintegy időtlenül az éjszakában, noha a holdsarló közben, jelenetről jelenetre megtelik. Az idő múlását reprezentálja ugyan a kikerekedő hold változása, a „játék” nem pusztán a formával történik, hanem a színek változásával. Az árnyék színe változatlan, viszont az erkélyre vetülő holdsugárban álló nő (ki-nek érettségét, változását a kikerekedő hold jelöli) szimbolizálja az érzelmi átalakulás rendjét. Színei tehát az éveit is megmutatják, s én ezt a „*Szín-játék*” c. képet tekintem a kiállítás egyik emblémafestményének.

Színeiddel akkor játszhatsz,
ha már minden színed tiszta;
s tudod, hogy miért változik
vörössé a sárga vissza.

Ha az eged színtelenül
folyik bele álmaidba,
hiába is titkolózol:
álmaidnak nincsen titka.

Évek múltán színeidből
lehet remény, lehet halál.
S egyik szín a másikhoz – mint
egyik hang a másik hanghoz
csöndesülve – visszatalál.

A száznegyvenkét lépcső

Keresztes Zsuzsának

A száznegyvenkét lépcsőn
naponta járva föl, a tiszta égbe,
s lépkedve alá, a sűrű mélybe,
áthatolhatatlan sok kis semmiségbe,
botorkálva árva túske-gazban,
a gazdátlanul megvadult vigaszban...

De emlékezve még babonás nyárra
vagy a húsvéti asztalra tett mandula-
ágra, az illatra és madárzenére,
a zongora- és hegedűhúrra, örömbre-
búra és reggeltől reggelig vívott
háborúra, a sorsra és szerepre,
a kertkapun túl fölmosolygó fényre
s a belőle húzott csipke-kerítésre,

az árnyékokra, a lugasra, fákra,
a távol lévőkre, apákra és kezekre,
a padlóra és boltos mennyezetre...

A száznegyvenkét lépcső tetején élve,
belesétálva a szomszédos égbe,
álmodva s minden madárban látva
angyalt, a gyermekkorunkból ellopott
reménnyel, a gyönyörködő mandula-
ággal díszítve föl a húsvéti asztalt.

VITÉZ FERENC

(Debrecen, 2020. július 22.)